

SUBJEKTINIS REZULTATYVAS LIETUVIŲ KALBOJE

(Perfekto formos su rezultatinės būsenos reikšme)

LAIMUTĖ SERVAITĖ

1. Lietuvių kalbos veiksmažodžio sistemoje būseną reiškia trimis būdais: 1) veiksmažodinėmis leksemomis, pvz.: (1) *Jis liūdi, sėdi*; (2) *Miškai žaliuoja*; 2) sudurtinių atliktinių laikų, arba perfekto, formomis, pvz.: (3) *Jis [yra] nuliūdes, atsisėdes*; (4) *Miškai [yra] sužaliavę*; 3) pasyviųjų laikų formomis, pvz.: (5) *Jis [yra] nuliūdintas, pasodintas*; (6) *Langinės [yra] nubaltintos*. Lingvistinėje literatūroje veiksmažodinės leksemos, kurios reiškia subjekto (= veiksnio) būseną, nesusijusią su ankstesniu veiksmu ar procesu, vadinamos leksiniais statyvais. Sudurtinės veiksmažodžio formos, kurios reiškia rezultatinę subjekto būseną kaip ankstesnio veiksmo ar proceso rezultatą, vadinamos rezultatyvais. Skiriami du pagrindiniai rezultatyvo tipai – subjektinis ir objektinis (toliau SR ir OR) – pagal santykį tarp būsenos subjekto, reikiamo būsenos predikato veiksmu, ir būseną sąlygojančio veiksmo ar proceso aktantų. SR atveju būsenos subjektas sutampa su ankstesnio veiksmo ar proceso subjektu, plg. (7) a. *Miškai sužaliavo* ← b. *Miškai [yra] sužaliavę*. OR atveju būsenos subjektas sutampa su ankstesnio veiksmo ar proceso objektu, plg. (8) a. *Kažkas langines nubaltino* ← b. *Langinės [yra] nubaltintos* (žr. TPK, 1983; Servaitė, 1986).

Šiame straipsnyje aptariamos perfekto formos su rezultatinės būsenos reikšme, t. y. subjektinis rezultatyvas.

2. Rezultatinė būseną yra tik viena iš lietuvių kalbos perfekto reikšmių. Trumpai apžvelgsime šių formų statusą ir reikšmių diapazoną lietuvių kalboje.

2.1. Perfektas kaip veiksmažodžio formų sistema būdingas daugeliui ide. šeimos kalbų. Tačiau, kaip pažymi V. P. Litvinovas, tyręs perfekto kategorijos atsiradimą ir vystymosi raidą, įvairiose ide. šeimos kalbos terminu „perfektas“ kalbininkai vadina labai įvairias formas ir reikšmes (Литвинов, 1984, c. 177). Dabartiniuose lingvistikos darbuose perfektu vadinamos tokios veiksmažodžio formos, kurių semantikoje galima skirti du laiko planus – ankstesnį ir paskesnį, o situacijos, priklausančios šiems planams, susijusios priešties – pasekmės ryšiu, plg. angl. (9) *I have come*; vok. (10) *Ich habe gekommen*; lie. (11) *Aš esu atėjusi* (= atėjau ir esu čia). Viena iš tų situacijų semantiniame formos turinyje vaidina pagrindinį, antroji – šalutinį vaidmenį.

Kai pagrindinis vaidmuo tenka situacijai, susijusiai su paskesniuoju laiko planu, forma reiškia ankstesnio veiksmo ar proceso sąlygotą būseną (= rezultatyvas, arba statinis perfektas). Jei akcentuojama situacija, susijusi su ankstesniuoju laiko planu, dėmesio centre atsiduria veiksmas, kurio tiesioginės ar netiesioginės pasekmės aktualios paskesniajam laiko planui (= akcionalinis perfektas) (žr.: Маслов, 1983, c. 42).

2.2. Lietuvių kalboje perfekto reikšmę turi sudurtinių atliktinių veiksmažodžio nuosakų ir laikų formos (žr. § 1). Pažymėtina, kad forma ir reikšmėmis lietuvių sudurtiniai atliktiniai laikai nesiskiria nuo tipiško kitų kalbų perfekto. Šių laikų formos turi pilną asmenavimo paradigimą, t. y. trijų nuosakų (tiesioginės, tariamosios, liepiamosios) ir keturių laikų (esamojo, būtojo kartinio, būtojo dažninio, būsimojo) formas. Lietuviškuoju perfektu šias formas pavadino A. Paulauskienė, analizuodama ir akcentuodama sudurtinių ir vientisinių veiksmažodžio nuosakų ir laikų formų koreliaciją ir paralelizmą (Paulauskienė, 1979, p. 180). Autorė pažymi, kad lietuvių kalboje yra tendencija formaliai skirti perfekto reikšmę ir reguliariai ją reikšti. E. Geniušienė siūlo laikyti šias sudurtines veiksmažodžio formas savarankiška perfekto kategorija (Geniušienė, 1983, p. 128).

Tradicinė lietuvių kalbotyra pagrindine perfekto formų reikšme laiko rezultatinę būseną, pasiektą ankstesniu veiksmu ir truncančią tam tikru dabarties, praeities arba ateities momentu (žr. LKG, 1971, p. 150). Rezultatinė būseną čia suprantama labai plačiai – ja vadinamos bet kokios ankstesnio veiksmo pasekmės paskesniajame laiko plane.

Pastaraisiais dešimtmečiais, kai suintensyvėjo būsenos predikato tyrinėjimai įvairiose kalbose, lingvistikoje įsivyravo siauresnė būsenos sąvokos samprata. Būseną suprantama kaip neribotos trukmės nekintamas (be to, dažnai jutimo organais suvokiamas) subjekto požymis (plg. Квязев и др., 1982, c. 93). Remiantis tokia būsenos samprata, lietuvių kalbos perfekto formų reikšmė gali būti diferencijuota į akcionalinę (ankstesnio veiksmo), pvz.: (12) *Jis yra visur dirbęs* ir rezultatinės būsenos, žr. (3), (4). Forma „yra dirbęs“ žymi veiksmą, vykusį ir pasibaigusį prieš kalbamąjį momentą, t. y. ankstesniajame laiko plane, kurio pasekmės aktualios paskesniajam laiko planui. Tačiau ši laiko forma nenusako veikėjo būsenos, nepasako, koks tas veikėjas yra dėl to, kad yra visur dirbęs. Formos „yra nuliūdęs, atsisėdęs“, „yra sužaliavęs“ (žr. (3), (4)) žymi subjekto būseną, kuri yra ankstesnio proceso ar veiksmo pasekmė. Šias formas galima perfrazuoti bendrašakniais leksiniais statyvais (*liūdi, sėdi, žaliuoja*) arba būdvardžiais (*liūdnas, žalias*).

2.3. Pažymėtina, kad perfekto formos su veikiamuoju būtojo laiko dalyviu būdingos tik baltų – lietuvių ir latvių – kalboms. Slavų ir germanų kalbose perfekto formas sudaro neveikiamieji būtojo laiko dalyviai su pagalbi-

niais veiksmažodžiais *turėti* arba *būti*. Rusų kalboje vadinamos -ши formos (plg. (13) Он поевши), išlikusios tik dialektuose. Be to, lietuviškam perfektui analogiškos yra veiksmažodžio formos lenkų kalbos periferinėse tarmėse, paplitusiose Lietuvos – Baltarusijos pasienyje. (žr. Адомавичюте, Чекман, 1984, c. 7–21; autoriai laiko vadinamas -szy formas lietuviškų perfekto formų semantinėmis kalkėmis). Nurodoma, kad veiksmažodiniai -szy tariniai turi dvi pagrindines reikšmes: 1) praeityje (iki kalbamojo momento) atlikto veiksmo reikšmę, pvz.: (14) *On nie takich wierszów posyłałszy* 'Jis ne tokių eilėraščių yra siuntęs'; (15) *Na życiu swoim nie widziawszy ja takiej zdatniej panieńki* 'Gyvenime nesu matęs tokios merginos'; 2) subjekto būsenos dabarties ar praeities metu reikšmę, pvz.: (16) *On już w laty wszedłszy* 'Jis jau įmetėjęs'; (17) *Ty już zestarczawszy sie* 'Tu jau pasenęs'. Pirmojo tipo formas sakinyje, nepažeisdamas jo reikšmės, gali pakeisti būtojo laiko veiksmažodis: *posyłałszy* – *posyłał*, o antrojo tipo formoms tokia perifrazė, matyt, negalima. Būsenos reikšmę -szy formose akcentuoja būdvardžiai ir dalelytės *taki* 'toks', *jakiś* 'kažkoks', *już* 'jau', kuriuos autoriai vadina neformaliais statinės -szy formos reikšmės rodikliais.

Autorių nurodyti transformaciniai ir distribuciniai formų ypatumai būdingi ir analogiškos lietuviškoms formoms (detaliau žr. § 5).

3. Perfekto forma vartojami visi lietuvių kalbos veiksmažodžiai. Tačiau tik dalis veiksmažodžių perfekto formų gali turėti rezultatinės būsenos reikšmę. Šią reikšmę turi terminatyvinių įvykio veiksmo veiksmažodžių, dažniausiai inchoatyvų, reiškiančių kokybinę subjekto būseną pakeičiančius veiksmus ar procesus, perfekto formos. Išanalizavę 3000 sakinių su tariniais subjektiniais rezultatyvais, surinktų iš 7 šiuolaikinių lietuvių rašytojų kūrinių, nustatėme keletą leksinių-semantinių šio tipo veiksmažodžių grupių. Tai veiksmažodžiai, reiškiantys:

1) fizinės daiktų charakteristikos (kokybės, formos, spalvos) pakitimą (*aptriušti, išlinkti, pajuosti, sudžiūti, sukrypti*), pvz.: (18) *O jo varstotas buvo įjuodęs*; (19) *Ratlankiai vietomis parūdlįje*. Šio tipo rezultatyvai sudaro 22,2% surinktų pavyzdžių;

2) fizinės žmogaus charakteristikos (išvaizdos, savijautos) pakitimą (*išalkti, išbalti, prazilti, sunykti, susirgti*), pvz.: (20) *Jis visai prazilęs*; (21) *Jonas išalkęs*; (mūsų medžiagoje 16,2% pavyzdžių);

3) emocinės žmogaus būsenos pakitimą (*įmiršti, įsimylėti, nudžiugti, nuliūsti, paniurti*), pvz.: (22) *Ir pamatė Juza: įpykęs Urniežius, stačiai įdūkęs ant jo, Juzos* (12,9% pavyzdžių);

4) intelektualinės žmogaus būsenos pakitimą (*įsitikinti, susikaupti, susimąstyti, pamiršti*), pvz.: (23) *Kiekvienas, kuris kritikuoja, yra giliai įsitikinęs, kad jis absoliučiai teisus* (12,9% pavyzdžių);

5) atsiradimą arba išnykimą (*atsirasti, išnykti, sudužti, suirti, susikurti*), pvz.: (24) *Dėmė atsiradusi ant rankovės*; (25) *Vištytis nusispardeš* (10,6% pavyzdžių);

6) vietos pakeitimą (*ateiti, atvykti, įsikraustyti, išeiti, išbėgti*), pvz.: (26) *Jis jau atėjęs*; (27) *O žmonių nepamatysim – jie pabėgė* (9,5% pavyzdžių);

7) statinių santykių pakeitimą ar pakeitimą (*ap(si)dengti, apstoti, atplyšti, priglusti, prilipti, suaugti*), pvz.: (28) *Jie visi buvo apspitę motiną*; (29) *Man prie padų prilipęs asfaltas* (7,7% pavyzdžių);

8) pozos pakeitimą ar pakeitimą (*atsigulti, atsisėsti, pasvirti, pritūpti, sulinkti*), pvz.: (30) *Ji atsisėdusi patogiai*; (31) *O kryžius ant jų kapo pasviręs* (1,2% pavyzdžių).

Likusieji SR yra veiksmažodžių *įgusti, įprasti, išsiskirti, ištekėti, vesti* perfekto formos, pvz.: (32) *O daktaras vis dar buvo nevedęs*.

Mūsų medžiagos analizė rodo, kad SR dažniausiai žymi žmogaus būseną – 66,3% pavyzdžių su SR subjekto referentas yra žmogus. Analogiškai ištyrę pavyzdžius su OR (3011 sakinių), radome, kad žmogus – subjekto referentas sutinkamas tik 15,8% visų pavyzdžių. Taigi savaiminis subjekto būsenos pakeitimas ar savarankiškas, sąmoningas jos pakeitimas būdingas gyvam daiktui, žmogui, o pašalinės jėgos kauzuotas objekto būsenos pakeitimas – ne gyvam daiktui.

4. Jau minėta, kad pagrindiniai rezultatyvo tipai yra du – subjektinis ir objektinis. Yra ir kitų, antraeilė tipų. Rezultatyvo tipą sąlygoja pamatinio veiksmažodžio valentingumas ir leksinė reikšmė. Lietuvių kalboje perfekto formomis reiškiami taip pat posesinis ir beasmeninis rezultatyvai (žr. Servaitė, 1986).

4.1. Subjektinis rezultatyvas paprastai sudaromas iš intranzityvių veiksmažodžių. Tais atvejais, kai jis sudaromas iš tranzityvų, objektas (= papildinys) reiškia daiktą, priklausantį subjektui, arba tiesiogiai besiliečiantį su subjektu. Pats tranzityvas reiškia posesinio (t. y. turėjimo, priklausomybės) santykio tarp subjekto ir objekto atsiradimą ar išnykimą (žr. Недялков, Яхонтов, 1983, c. 9). Lietuvių kalboje posesinis rezultatyvas reiškiamas dviejų tipų veiksmažodžių perfekto formomis:

1) tranzityvų su bendra reikšme *gauti | netekti*: (*įsigyti, išleisti, netekti, perduoti, užgyventi*), pvz.: (33) *Tvarkingas vairuotojas visuomet apsirūpinęs atsargomis*; (34) *Aš esu praradęs savo idealus*. Čia rezultatyvas žymi posesinį santykį tarp subjekto ir objekto ir gali būti perfrazuojamas statyvu *turėti*;

2) refleksyvių, reiškiančių apsirengimą (*apsiauti, apsilvilti, įsisupti, užsimauti*), pvz.: (35) *Tą vasarą Ūla buvo apsilvilkusi nauja suknele*; (36) *Ir ne tokį kaklaraištį pasirišęs*. Šių veiksmažodžių objekto referentas (= tiesioginis ar netiesioginis papildinys) – rūbas arba apavas. Čia rezultatyvas žymi, kad

subjektas apsiirengęs objekto nusakomu daiktu, ir gali būti perfrazuojamas bendrašakniu „vilkėjimo“ statyvu: *avėti, vilkėti, mūvēti, ryšėti*.

Posesinis rezultatyvas mūsų medžiagoje atstovaujamas daugiau kaip 300 pavyzdžių, t. y. 10,8% visų pavyzdžių.

4.2. Posesinio rezultatyvo morfologinės raiškos atmaina laikytina perfekto forma su pagalbinio veiksmažodžiu *turėti* vietoje *būti*. Šios formos, atrodo, nėra dažnai vartojamos (mūsų medžiagoje 74 pavyzdžiai, t. y. 2,7% visų pavyzdžių). J. Jablonskis rašė, kad šios formos savo reikšme ekvivalentiškos perfekto formoms su pagalbinio veiksmažodžiu *būti* ir frazėje jos gali būti sukeičiamos, pvz.: (37) *Ir aš turiu (esu) nusipirkęs žemės* (Jablonskis, 1957, p. 315). Esama ir kitokios nuomonės: N. Sližienė ir S. Gruzdeva mano, kad pagalbinis veiksmažodis *turėti* šiose formose nėra praradęs leksinės reikšmės ir reiškia natūralų veiksmo, įvardinto dalyviu, rezultatą, pvz.: (38) *Ką turėjau susidėjęs grabui, ir išėjo dabar viskas*; (39) *Tutkus turėjo nusipirkęs lietuviško vyno butelį* (Груздева, 1958, c. 227; Sližienė, 1964, p. 36).

Mūsų pavyzdžiuose pagalbinį veiksmažodį *turėti* dažnai galima pakeisti veiksmažodžiu *būti*, ir nuo to forma nepraranda posesinės reikšmės. Tai sakytina apie perfekto formas, sudarytas iš 1) veiksmažodžių su bendra leksine „gavimo“ reikšme (*gauti, pirkti, su(si)rinkti, su(si)taupyti*), pvz.: (40) *Turiu (esu) sutaupęs Invalidų banke gan apskritą sumą*; (41) *Tiesa, turėjo (buvo) jis pirkęs Užupy namus*; 2) refleksyviųjų kreatyviųjų veiksmažodžių, kur sangrąžos dalelytė *-si-* žymi objekto priklausomybę subjektui, pvz.: (42) *Turiu (esu) ten pasistatęs namą*; (43) *Kiek jis turėjo (buvo) prisidirbęs skrynių, šėpų, šlajų, brikų*. Tačiau perfekto formose iš nerefleksyviųjų kreatyviųjų veiksmažodžių posesinę reikšmę, matyt, sąlygoja būtent pagalbinis veiksmažodis *turėti*, nurodantis, kad objektas (= papildinys) yra subjekto nuosavybė. Pavartojus šiose formose pagalbinį veiksmažodį *būti*, jos įgautų akcionalinio perfekto reikšmę, plg.: (44)a. *Girdėjau, turi parašęs (≈ turi) romaną* ir b. *Girdėjau, esi parašęs (≈ parašei) romaną*.

I. Adomavičiūtė ir V. Čekmonas analogiškų formų yra užfiksavę periferiniuose lenkų dialektuose (žr. 2.3.), pvz.: *gdzie sańki mamy postawiwszy* 'kur rogutes turime pastatę'; *pozwolenstwa na broń ma wybrałszy* 'leidimą ginklui turi išsiėmęs'. Autoriai pažymi, kad šių formų negalima perfrazuoti būtojo laiko veiksmažodžiais; draudimą, matyt, sąlygoja statinė (posesinė) formos reikšmė.

4.3. Beasmenis rezultatyvas, reiškiamas perfekto formomis, sudaromas iš riboto beasmeniųjų veiksmažodžių, reiškiančių gamtos procesus, skaičiaus (*apsiniaukti, įdienoti, išaušti, pasnigti, pašalti, sutemti* ir pan.) ir nusako gamtos būsenas (mūsų medžiagoje 21 pavyzdys, t. y. 0,7% visų pavyzdžių su rezultatyvu), pvz.: (45) *Buvo jau prašvitę, įdienoję*; (46) *Apsiniaukę, lyg ir vėjas kyla*.

5. Dviejų pagrindinių perfekto reikšmių – akcionalinės ir rezultatinės būsenos – skyrimas turi aiškų lingvistinį pagrindą. Rezultatyvas ir akcionalinis perfektas skiriasi 1) santykiu su gramatinėmis veiksmo, laiko ir taksio kategorijomis; 2) reikšme laikų formose; 3) distribucinėmis ypatybėmis. Aptarsime šiuos skirtumus detaliau.

5.1. Kaip jau minėta, rezultatyvu reiškiamą būseną, turinti tam tikrą trukmę, todėl jis artimas eigos veikslui. Rezultatyvą dažnai galima perfrazuoti eigos veiksmo veiksmožodžiu – statyvu; pvz.: *X yra nuliūdęs ≈ liūdi, yra užmišęs ≈ miega*. Todėl J. S. Maslovas yra pasiūlęs būsenos perfekta, arba rezultatyvą, laikyti specifine veiksmo atmaina – perfekto veikslu (Маслов, 1983, c. 44).

Akcionalinis perfektas turi taksio – santykinio laiko reikšmę. (Taksis – kategorija, charakterizuojanti predikatų reiškiamą veiksmą pagal santykį su kitu veiksmu, nurodomu kontekste arba numanomu). Perfektu nusakomi veiksmai, atlikti arba pasibaigę prieš kalbamąjį momentą ar kitą kontekste įvardintą arba numanomą momentą.

5.2. Tiek rezultatyvas, tiek akcionalinis perfektas turi pilną laiko formų paradigmą, tačiau jais žymimų veiksmų santykis su laiko planu skiriasi. Pavyzdžiui, rezultatyvo esamojo laiko forma reiškia subjekto būseną esamojo laiko plane. Tai įrodo formos perfrazavimo esamojo laiko veiksmožodžiu – statyvu (bet ne būtojo kartinio laiko veiksmožodžiu) galimybė (plg. 5.1). Perfekto esamojo laiko forma reiškia veiksmą, atliktą arba pasibaigusį būtojo laiko plane, o savo tiesioginėmis ar netiesioginėmis pasekmėmis aktualų esamojo laiko planui. Akcionalinio perfekto formos sakinyje perfrazuojamos būtojo laiko veiksmožodžiu: *esu skaitęs ≈ skaičiau, esu girdėjęs ≈ girdėjau*, plg. taip pat Адомавичюте, Чекман, 1984, c. 13. Šis poslinkis išlieka visoje laikų formų paradigmoje (žr. ТРК, 1983, c. 45).

5.3. Akcionalinis perfektas ir rezultatyvas skiriasi distribucija, o būtent, (a) junglumu su aplinkybėmis; (b) santykiu su vienanūšiais tariniais sakinyje; (c) santykiu su tariniais gretimuose sakiniuose.

Išanalizavę 1653 sakinius su tariniu – rezultatyvu ir 2820 su tariniu – akcionaliniu perfektu, kuriuos aiškina aplinkybės, nustatėme kai kuriuos dėsningumus.

5.3.1. Jei tariniai, išreikšti akcionalinio perfekto formomis, gali jungtis su visų tipų aplinkybėmis, tai tarinio – rezultatyvo junglumas su aplinkybėmis ribotas. Pavyzdžiui, rezultatyvo niekuomet neaiškina (arba aiškina labai retai) veiksmo būdo, krypties ir tikslo aplinkybės. Rezultatyvui būdingas junglumas su laiko (periodo) aplinkybėmis (*visą laiką, ilgai, vis dar* ir pan.), akcentuojančiomis būsenos trukmę, pvz.: (47) *Jis vis dar įmiges*. Mūsų pavyzdžiuose rezultatyvas eina su vietos aplinkybe („kur?“) – 18,8% visų pavyzdžių su aplinkybėmis, kokybės („kaip?“) – 15,6%, laipsnio (*labai, per daug*) –

14,5%. Labai dažna tikslinamoji dalelytė *jau*, rodanti, kad būseną *jau* atsiradusi, egzistuoja (plg. (26), (45) – ji rasta 18,7% sakinių su rezultatyvu. Sakiniuose su akcionaliniu perfektu dalelytė *jau*, rodanti, kad veiksmas *jau* įvyko, pasibaigė, rasta tik 5,4% visų pavyzdžių. Tik rezultatyvui būdingas junglumas su įvardžiais *toks, kažkoks, koks*.

5.3.2. Tarinys – rezultatyvas gali turėti vienarūšių tarinių, išreikštų būvardžiu arba kitu rezultatyvu, pvz.: (48) *Žmogus šlapias, peršales iki kaulo geluonies*; (49) *Akys tokios didelės, nusigandusios*; (50) *Jis toks sudžiūvęs, iškankintas*.

5.3.3. Platesniame kontekste tarinys – rezultatyvas gali būti įjungtas tiek į įvykio veiksmo veiksmažodžių, žyminčių veiksmų seką, tiek į eigos veiksmo veiksmažodžių, reiškiančių vienalaikius veiksmus ar būsenas, grandinėle. Rezultatyvas įjungiamas į šias grandinėles pagal savo rezultatines fazes reikšmę (analogiškai eigos veiksmo veiksmažodžiams) ir žymi būseną, vienalaikę su kitų veiksmažodžių nusakomais veiksmais ar būsenomis.

6. Greta perfekto formų su rezultatinės būsenos reikšme radome nemažą grupę (apie 500) pavyzdžių, kur tariniai, išreikšti perfekto forma, žymi tiesiog būseną, nesusijusią su ankstesniu veiksmu ar procesu. Tokios formos vadinamos gramatiniais statyvais arba kvazirezultatyvais (žr. Недялков, Яхонтов, 1983, c. 11, 20). Kvazirezultatyvo semantikoje nėra ankstesniojo laiko plano. Semantiškai kvazirezultatyvas koreliuoja su bendrašakniais arba reguliariaisiais supletyviniais leksiniais statyvais, ir kadangi jie reiškia tapačias denotatines situacijas, sakinyje gali būti sukeičiami, pvz.: (51) *Tik iš klevo išsikišusi* (≈ išsikiša) *tokia stambi šaka*; (52) *Neries krantas prisiglaudęs* (≈ prisiglaudžia) *prie gatvės asfalto*.

Gana dažnai tik kontekstas ar presupozicija suponuoja rezultatyvo ar kvazirezultatyvo reikšmę. Pavyzdžiui, sakinyje (53) *Akys įdubusios* be platesnio konteksto sunku nustatyti, ar tai yra rezultatyvas (←Akys įdubo po ligos), ar kvazirezultatyvas, nusakantis pastovią ypatybę.

7. Trumpos išvados.

1) Vienas iš pagrindinių morfologinių būsenos raiškos būdų lietuvių kalbos veiksmažodžio sistemoje yra sudurtinių atliktinių nuosakų ir laikų, arba perfekto, formos greta veiksmažodinių leksemų ir pasyvo formų.

2) Perfekto formos lietuvių kalboje turi dvi pagrindines reikšmes: (a) akcionalinę – žymi veiksmą ar procesą, užsibaigusį ankstesniajame laiko plane ir aktualų paskesniajam laiko planui, ir (b) rezultatines būsenas – žymi būseną kaip ankstesnio veiksmo ar proceso rezultatą. Formos su pirmąja reikšme vadinamos akcionaliniu perfektu, su antrąja – rezultatyvu.

3) Perfekto forma gali būti vartojami visi lietuvių kalbos veiksmažodžiai, bet tik dalies veiksmažodžių perfekto formos gali turėti rezultatines būsenos reikšmę. Tokie yra terminatyviniai įvykio veiksmo veiksmažodžiai, reiškiantys

subjekto (= veiksnio) kokybinės būsenos pakitimą (t. y. fizinės, emocinės, intelektualinės būsenų, vietos, pozos, santykio su kitu objektu ir pan. pakitimą.)

4) Perfekto forma lietuvių kalboje gali būti reiškiami trys rezultatyvo tipai – subjektinis, posesinis ir beasmenis. Šie tipai skiriami pagal pamatinio veiksmažodžio valentingumą ir leksinę reikšmę. Subjektinius rezultatyvus, žyminčius subjekto būseną kaip paties subjekto patirto užsibaigusio proceso ar atlikto veiksmo rezultatą, sudaro intransityvūs inchoatyvai arba veiksmo veiksmažodžiai. Posesinius rezultatyvus, žyminčius posesinį santykį tarp subjekto ir objekto, atsiradusį kaip ankstesnio veiksmo ar proceso rezultatas, sudaro tranzityvūs veiksmažodžiai. Beasmenius rezultatyvus, žyminčius gamtos būsenas, sudaro beasmeniai veiksmažodžiai.

Posesinis rezultatyvas gali būti reiškiamas dviejų tipų perfekto formomis – su pagalbiniais veiksmažodžiais *būti* ir *turėti*.

5) Dviejų pagrindinių perfekto reikšmių – akcionalinės ir rezultatinės būsenos – skyrimas yra lingvistiskai pagrįstas. Rezultatyvas ir perfektas skiriasi (a) santykiu su gramatinėmis veiksmo, laiko ir taksio kategorijomis; (b) reikšme laikų formose; (c) distribucija.

СУБЪЕКТНЫЙ РЕЗУЛЬТАТИВ В ЛИТОВСКОМ ЯЗЫКЕ

(Формы перфекта со значением результативного состояния)

Резюме

В статье рассматриваются формы перфекта, или сложных завершенных времён глагола, со значением результативного состояния в литовском языке. Обобщается выделение двух основных значений перфектных форм – акционального и результативного состояния, определяются условия образования субъектного результата, а также других его типов – посессивного и безличного, выражаемых перфектными формами. Литовские перфектные формы сопоставляются с аналогичными формами (формами на – *szu*) в польских периферийных говорах белорусско-литовского пограничья.

LITERATŪRA

Geniušienė, 1983 – Geniušienė E. [Rec.] Paulauskienė A. Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos // *Kalbotyra*. 1983. T. 34 (1). P. 122–129.

Jablonskis, 1957 – Jablonskis J. Rinkiniai raštai. V., 1957. T. 1.

LKG, 1971 – Lietuvių kalbos gramatika. V., 1971. T. 2.

Paulauskienė, 1979 – Paulauskienė A. Gramatinės lietuvių kalbos veiksmažodžio kategorijos. V., 1979.

Servaitė, 1986 – Servaitė L. Rezultatinės būsenos reikšmė lietuvių kalbos veiksmažodžio sudurtinių formų sistemoje (rezultatyvas) // *Kalbotyra*. 1986. T. 36(1). P. 63–71.

Slizienė, 1964 – Slizienė N. Sudurtinės veiksmažodžių formos lietuvių literatūrinėje kalboje: Filol. m. kand. disert. V., 1964.

Адомавичюте, Чекман, 1984 – Адомавичюте И. Э., Чекман В. Н. Грамматические литуанизмы в польских периферийных говорах белорусского–литовского пограничья // *Studia nad polszczyzną kresową*, 1984. Т.3. Р.7–21.

Груздева, 1985 – Груздева С. И. Атрибутивные и предикативные функции причастия на -ęс в литовском языке в сравнении с русскими конструкциями // *Ленингр. гос. ун-т. Сер. филол. наук. Вып. 38*. С. 222–245.

Князев и др., 1982 – Князев Ю. П., Недеялков В. П., Петунина И. А. Русский результатив в сопоставлении с немецким и английским // *Синтаксическая семантика и прагматика*. Калинин, 1982. С. 65–75.

Литвинов, 1984 – Литвинов В. П. Движение теоретического понятия (на материале „перфекта“) // *Методологические и философские проблемы языкознания и литературоведения*. Новосибирск, 1984. С. 176–185.

Маслов, 1983 – Маслов Ю. С. Результатив, перфект и глагольный вид // *Типология результативных конструкций*. Л., 1983, С. 41–53.

Недеялков, Яхонтов, 1983 – Недеялков В. П., Яхонтов С. Е. Типология результативных конструкций // *Типология результативных конструкций*. Л., 1983. С. 5–40.

ТРК, 1983 – Типология результативных конструкций (результатив, стative, пассив, перфект) // *Отв. ред. В. П. Недеялков*. Л., 1983.

LTSR valstybinės konservatorijos

Klaipėdos fakultetai

Rusų ir užsienio kalbų katedra

Įteikta

1986 m. lapkričio mėn.